

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

VALTIOSÄÄNTÖUUDISTUS, PUOLUEET JA POLITIIKAN TUTKIMUS

Jussi Raumolin

Motto:

'Der typische Snobismus vieler Literaten freilich (auch ganz intelligenter Literaten) findet diese nüchternen Probleme des Parlaments- und Parteireform unendlich subaltern: »technische Eintagsfragen« seien das im Verhältnis zu allerhand Spekulationen über die »Ideen von 1914« oder über den »wahren Sozialismus« und ähnliche Literatenintressen.'

Max Weber: 'Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Zur politischen Kritik des Beamtentums und Parteiwesens.' Erschienen im Sommer 1918 in der Schriftenreihe 'Die innere Politik', herausgegeben von Siegmund Hellman

1. Lähtökohta

Tämän kirjoituksen lähtökohta on se keskustelutyhjiö, joka vallitsee tasavallassa, vaikka kyseessä on niinkin tärkeät uudistushankkeet kuin valtiosäännön muuttaminen. Erityisesti valtio-oppineet (onko enää sellaisia?) ja politiikan tutkijat loistavat poissaolollaan. Keskusteluareenalla suorittavat sosialistiset ja porvarilliskeskustalaiset valtiosääntöoikeusasiantuntijat ritualisoituneita turnajaisiaan. Pysin tarkastelemaan tämän tilanteen taustaa ja kritisoin meillä vallitsevan politiikan tutkimuksen suuntautumista ja juristien paperi-uudistuskuvitelmiä.

Itseäni en pidä varsinaisena politiikan tutkijoiden ammattikuntaan kuuluvana, mutta sen sijaan yhteiskunta-analyyttikkona ja olen käsitellyt valtiovallan ongelmia mm. artikkeleissani 'Power Structure and Modern State', Council of Europe, CEJ-Report 29, 1973 ja 'Talouskriisi ja diktatuurin uhka', Helsingin Sanomat 11. 4. 1974. Puolueeton ulkopuolinen tarkkailija saattaisi havaita näissä artikkeleissa vaikkapa politiikan tutkimuksen klassikkojen kuten Alexis de Toquesvillen ja Max Weberin vaikutusta ja perinteellisen länsimaisen liberaalisen valtiokäsityksen puoltamista. Tässä kirjoituksessa en puutu sellaisiin kuin yksityisomaisuuden suoja tai eduskunnan määränemistöjä koskeviin kysymyksiin, jotka ovat jo kauan lämmittäneet keskustelupuheenvuoroja. Määränemistösäännöksistä viittaa vain Markku Laakson (poikkeus politi-

kan tutkijoiden joukossa) terävään analyysiin »Määräenemmistösäännökset ja edustakuntapuolueiden valtasuhteet' (Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Sarja C no 2, 1973). Pyrin keskittymään sen sijaan stato-tekno-byrokratiaksi kutsumani ilmiön tarkasteluun ja sen vaikutuksiin päätöksentekoon. Tätä näkökulmaa tuskin on tuotu esiin valtiosääntöuudistushankkeiden yhteydessä.

Kirjoituksen perään olen liittänyt melko tukevan luettelon sekä kotimaista että ulkomaista kirjallisuutta. Viitataan useisiin siinä oleviin kirjoihin tai artikkeleihin, ja toisaalta se on rakennettu siten, että kotimaisen politiikan tutkimuksen rakennemuutos ja sen nykyinen voimattomuus erityisesti uusien päätöksentekomekanismien tutkimuksessa kävisi ilmi selkeästi. Ulkomaisesta kirjallisuudesta olen valikoinut mukaan muutamia hyviä analyysyjä kunkin otsikon alle.

2. Uudistushankkeen lähtötilanne

Porvarillisten ajattelijoiden rakentaessa ensimmäisiä kirjoitettuja valtiosääntöjä he näkivät keskeiseksi päämääräksi perinteellisen itsevaltiuden rajoittamisen, ja toisaalta hallinto haluttiin järjestää rationaalisemmin yhdistämällä sitä koskevat perussäännökset. Viime vuosisadan liberalismi näki valtion välttämättömänä pahana ja sen toiminta tuli rajoittaa mahdollisimman vähin. Työväenliikkeen nousun johdosta valtiosäännön sisältämät vapaudet ja oikeudet on tulkittu uudestaan. Vapauksia ei käsitetä enää pelkästään oikeutena vastustaa valtiota ja rajoittaa hallituksen toimintaa, vaan valtion ja hallituksen toiminta nähdään juuri vapauksien ja oikeuksien toteuttamiskeinona. Voidaankin sanoa, että viime aikoina on ajatus julkisen vallan toiminnan rajoittamisesta alkanut siirtyä taka-alalle.

Kunkin maan valtiosääntö heijastelee sen laatimishetkellä vallinneita poliittisia voimasuhteita. Suomen nykyinen valtiosääntö syntyi kansalaissodan jälkeisessä poliittisessa tilanteessa, ja voittaneen osapuolen näkemykset korostuivat sitä laadittaessa. Vasemmistolle jäi jonkinlainen trauma tästä tilanteesta, ja sosiaalidemokraattisen puolueen voimistuneen aseman ja valtiosäännön 50-vuotisjuhlan yhteensattuma on ollut vauhdittamassa uudistusta. Toisaalta valtiosäännön yksityisomaisuuden tiukka suoja on jo kauan yleisesti koettu järkipäisyyden yhteiskuntasuunnittelun esteeksi. Lisäksi uudistuskeskusteluun on voimakkaasti vaikuttanut marxilaisuuden leviäminen yliopistomaailmaan, mikä liittyy osaltaan suurten yhteiskunnallisten murrosten aiheuttamiin messianististen odotusten leviämiseen.

Ilmeisen revanshistiset innokkaimmat valtiosäännön uudistajat näyttävät iskeneen silmänsä erityisesti vuosisadan alkupuolen tapahtumiin, ja tämä on puolestaan johtanut oikeiston ja keskustan vetäytymiseen puolustusasemiin.

Taistoa käydään kumpujen yöstä muistuttavalla tavalla, eikä tässä tuoksinnassa ole aikaa ja huomiota liiemmin riittänyt nykyisille ja tuleville ongelmille. Tilanne näyttää lukkiutuneen, vaikka on selvä, että jonkinlaista uudistusta kaivataan ja erityisesti presidentin valta-asema, määräenemmistösäännökset ja yksityisomaisuuden suojaa koskevat säännökset kaipaavat tarkistamista ja toisaalta teknis-taloudellisen kehityksen vaikutukset päätöksentekoon ja uhkaavat kriisit edellyttäisivät kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien ja yksilönsuojan tehostamista.

3. Uusi päätöksentekojärjestelmä

Valtiosääntö on muodollis-juridinen säännöstö, eikä tosiasiallinen päätöksenteko ole suinkaan noudattanut sen ihanteellisia muotoja. Marxilaisilla onkin ollut aivan oikeutetusti tapana puhua porvarillisen valtiosäännön muodollisista vapauksista, mutta historian ironia lienee määrännyt, että juuri marxilaisuuden nimeen vannovissa valtioissa on muodollis-juridisesti demokraattinen valtiosääntö vain yhden puolueen diktatuurin kulissi. Kokonaan valtiosäännöstä riippumatta on etenkin viime maailmansodan jälkeinen teknologinen kehitys antanut hallitsijoiden käsiin yhä uusia ja parempia menetelmiä ohjailla alamaisia: mielipidetiedusteluja, jatkuvasti edistyvää propagandaa, systeemis suunnittelua, organisaatioteknologiaa, tietorekisterejä, salakuuntelulaitteistoa yms. Kukaan yksinvaltainen keisari tai kuningas ei ennen osannut edes uneksia tällaisesta, ja lisäksi aseteknologian ja liikennevälineiden kehittymättömyys asetti tehokkaan esteen alamaisten kontrollille. Piilopirttiä on nykyään mahdoton rakentaa edes Suomen synkkiin metsiin.

Teknologinen kehitys on monimutkaistanut yhteiskuntia ja luonut samalla jatkuvasti uusia riippuvuuksia ja ongelmia. Se on pakottanut kaikkialla riippumatta vallitsevista yhteiskuntaideologioista julkisen vallan tarttumaan lujin ottein yhteiskuntakehitykseen. Valtiokoneisto on paisunut, ja siitä on pyrkinyt muodostumaan jonkinlainen omaa autonomiaa tavoitteleva ja aktiivisesti yhteiskuntakehitykseen vaikuttava voimatekijä. On kuitenkin huomattava, että valtiokoneisto ei ole yhtenäinen, vaan eri viranomaiset taistelevat keskenään vaikutusvallasta ja toisaalta toiset niistä edustavat hyvin yhteistä etua ja toiset saattavat olla täysin painostusjärjestöjen armoilla. Nykyinen yhteiskuntakehitys synnyttää aina erityisryhmiä ja asettaa toisaalta perinteellisiä ryhmiä uhanalaiseksi. Painostusjärjestöistä ei ole puutetta.

Byrokratian paisumiseen on liittynyt kaikenkarvaisten asiantuntijoiden ja suunnittelijoiden määrän voimakas lisääntyminen päätöksenteon valmistelussa. Monimutkaisen ongelmavyöhydin yksin hallitsevat asiantuntijat saattavat vaikuttaa voimakkaasti muodollisesti edustuselimissä tai niiden valvomissa elimissä tehtäviin päätöksiin. Mitäpä tavallinen kansanedustaja voi tietää ydinvoima-

kysymyksistä? Teknokratia näyttää seuraavan väistämättä vallitsevaan kehitystä.

Aktiivisen yhteiskuntapolitiikan vaatimus on edellyttänyt toimeenpanovallan kasvua ja tämä on vaikuttanut hallituksen ja kansanedustuselimen väliseen suhteeseen. Aloite on siirtynyt jatkuvasti yhä enemmän hallituksille. Yhteiskunnallisten kysymysten monimutkaistuesssa ja päätöksentekopaineen kasvaessa edustuselimet ovat joutuneet varsinkin voimakkaiden enemmistöhallitusten aikana leimasimen rooliin. Valtiosäännöissä puhutaan kauniisti lain-säädäntövallan ja toimeenpanovallan erottamisesta, mutta käytännössä lakien säätäminen on siirtynyt toimeenpanovallan tehtäväpiiriin. Täytyyhän suunnitella pitkällä tähtäimellä ja tehdä nopeita päätöksiä. Toisaalta tuotantokoneiston monimutkaistuvat ongelmat ovat synnyttäneet työmarkkinajärjestöjen oman säätelykoneiston, joka pyrkii sanelemaan ratkaisunsa perinteisille kansanedustuselimille ja hallituksille.

Kaikkialla yhteiskunnassa on siirrytty pienemmistä suurempiin organisaatioihin, joissa johdon ja kentän välille on taipumuksena muodostua kuiluja ja joissa uudenaikainen johtamistekniikka tarjoaa johdolle yhä tehokkaampia välineitä pitää kenttää kurissa. Tämä kehitys koskee paitsi yrityksiä myös kuntia ja virastoja sekä ammattiyhdistyksiä ja puolueita. Kaikkialla yhteiskunnassa näyttää suuntaus kulkevan kohti keskittymistä.

Lisäksi kehityksen säätely pakottaa eri valtaryhmittymät löytämään toisensa, ja nykyisen teollisuusvaltion valtaeliittiin kuuluukin johtavia valtion virkamiehiä, teollisuuden, kaupan ja rahoituksen johtohenkilöitä, ammattiyhdistysliikkeen johtoa sekä puoluepoliittisen järjestelmän ja poliittisten valtiotielinten huippua. Tämä harvoista henkilöistä ja erilaisista valtaryhmittymistä koostuva eliitti tekee käytännössä tärkeimmät yhteiskunnalliset ratkaisut.

Päätöksenteon tapahtuminen edustuselinten ulkopuolella merkitsee ns. *suljetun politiikan* voittokulkua. Kansanedustusjärjestelmän eräänä perusajatuksena on ollut päätöksenteon julkisuus ja tämän mahdollistama hallitsijoiden kontrolli. Kun päätöksenteko tapahtuu entistä enemmän kulissien takaisissa neuvotteluissa, kaventuu kansalaisten mahdollisuus saada tietoja päätöksenteon syistä ja siihen vaikuttavista voimista.

Tämä kehityskulku ja toisaalta tiedotusvälineiden kasvava rooli korostavat yhdessä vallan persoonallistumista. Jonkun on soviteltava valtaeliitin sisäisiä ristiriitoja ja tehtävä viime kädessä päätöksiä. Toisaalta kansalaiset tuntevat joutuneensa syrjään päätöksenteosta ja tämä luo edellytyksiä erityisesti TV:n kautta välittyvän suojelevan isähahmon tarpeen syntymiselle. Tämä synnyttää ilmiön, jota Maurice Duverger viimeisessä kirjassaan kutsuu tasavaltaiseksi monarkiaksi (lähteet 2.11.) Riippumatta poliittisista instituutioista tällainen järjestelmä on institutionalisoitumassa. (Joka ei usko tässä esitettyjä väitteitä, sen on syytä lukea lähteiden kohdissa 2.1—2.9. esitetty kirjallisuus ja katsella samalla avoimin silmin maailmaa.) Tätä monimutkaista valtiokoneis-

ton, teollisen koneiston ja suurten organisaatioiden hallitsemaa järjestelmää, jossa tavallisella ihmisellä on vähän sanottavaa olen kutsunut viime vuonna Strasburgissa pitämässäni esitelmässä stato-tekno-byrokратиaksi.

4. Valtiosääntökomitean välimietinnöstä

Käsitellessään vuosien 1917—1919 hallitusmuotokeskustelua on Sven Lindman todennut, että keskustelijoiden parlamentarismia koskeva tiedon taso ei välttämättä ollut kaikkein korkein (Lindman, 1969 s. 102). Tämä kannanotto voitaisiin esittää yleistäen myös nykyään, jos tarkastellaan valtiosääntökomitean työtä. Nykyisin keskustelun pääosapuolia ovat olleet sosialistinen Jyränki—Riepula koalitio ja keskusta—oikeistolainen Merikoski—Kastari-koalitio ja lukemalla näiden oikeusoppineiden kirjoituksia ja komitean välimietintöä voi helposti havaita huomattavia samankaltaisuuksia.

Suomalaista lainvalmistelua hallitsee hyvin voimakkaasti muodollis-juridinen ote eikä valtiosääntökomitean työ ole poikkeus. Sihteeristö on täysin juristien käsissä. Välimietinnön alussa korostetaan puolin jos toisin historiallisen ja kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen näkemyksen välttämättömyyttä, mutta tämä yhteiskunnallinen näkemys tuntuu rajoittuvan puolueideologioihin, ja historia tuntuu alkavan tämän vuosisadan alusta. Kukin osapuoli tuntuu käyttävän kansainvälisiä vertailuja vain silloin tällöin lähinnä omien väitteidensä vahvistamiseksi. Jos halutaan selvittää poliittisten instituutioiden toimintaa käytännössä ja mahdollisesti suoritettavien uudistusten seurauksia, johdonmukaiset kansainväliset vertailut ovat välttämättömiä. Antero Jyrängin valtiosääntöasiantuntijan ura näytti alkavan lupaavasti kansainvälisin vertailuja suorittavin artikkelein (lähteet 1.4.), mutta ideologinen herätys ja antautuminen sdp:n uudistuspyyteiden suoraviivaiseksi käsikassaraksi on alentanut jatkuvasti tasoa. Niinpä Jyränki viimeisessä kirjassaan mainitsee komitean enemmistön tavoitteena olevan järjestelmän olevan jo toteutettu mm. kaikissa Pohjoismaissa, Saksan liittotasavallassa, Italiassa ja Isossa Britanniassa (Jyränki 1974 s. 67). Ikäänkuin poliittisen kaaoksen partaalla elävän ja puoluekלקיקien hallitseman Italian parlamentarismi olisi noin vain verrattavissa Englannin kaksipuoluejärjestelmän vakaaseen perinteeseen.

Perinteellisille valtiosäännöille on tyypillistä hyvin ihanteellinen ja jopa antiikkinen näkemys kansalaisten ja valtion välisten suhteiden järjestämisestä, eikä sellaiset käytännön ilmiöt kuin poliittiset puolueet sovi oikein ajatusjärjestelmään. Ilman puoluejärjestelmän mukaanottoa ei valtiosäännön käytännön toteutumisen analysoinnista kuitenkaan tule mitään.

Komitean toimeksiannossa on lueteltu koko joukko hyviä ja kauniita asioita: demokratian laajentaminen, parlamentarismien vahvistaminen, yksilön aseman parantaminen ja perustuslakien valvonnan tehostaminen yms. Komitea on läh-

tenyt näistä päämääristä ja toisaalta joukosta muodollis-juridisia aatteita. Lopputulos ei voi olla mitenkään vakuuttava, koska edellä käsittelemäni uusi päätöksentekojärjestelmä on unohdettu miltei kokonaan, puoluepolitiikan roolia ei tarkastella ja puoluepoliittinen taktikointi on lyönyt voimakkaasti leimansa komitean työhön. Uusien ongelmien unohtaminen lienee sekini tietoista vetäytymistä ideologisten sumuverhojen suojaan.

Tässä ei ole mahdollista mennä yksityiskohtiin, mutta käsittelen lyhyesti muutamaa esimerkkiä, jotka hyvin kuvaavat komitean työn tasoa. Oikeisto ja keskusta esittävät sivulla 14, ettei eduskunnalle saa antaa liikaa tehtäviä, sillä muuten sen asemaa ja valta-oikeuksia on vaikea lisätä. Epäilemättä ajatus on kaunis ja oikea, mutta halutaanko eduskunnan päätöksellä pysäyttää teknis-taloudellinen kehitys, joka jatkuvasti kasvattaa päätöksentekopainetta? Vasemmisto on lähtevinään yhteiskuntakehityksen tarpeista, mutta haluaa kaiken vallan eduskunnalle. Olen juuri edellä käsitellyt sitä, kuinka kehityksen vaatimukset näyttävät olevan juuri päinvastaisia, eli toimeenpanovaltaa vahvistavia.

Eduskuntavalta on kaunis abstraktio, johon saa hieman maanläheistä sisältöä, kun ottaa huomioon, että eduskunnassa toimii poliittisia puolueita eikä yksityisiä kansanedustajia. Eduskuntavalta merkitsee siis puoluevaltaa, jonka Ranskan neljännen tasavallan monipuoluemuunnosta on Maurice Duverger osuvasti kutsunut »la démocratie sans le peuple», ilman kansan vaikutusta toimiva demokratia. (lähteet 2.7.) Eduskuntavaltaa haluava vasemmisto ei halua perustuslakiin säännöksiä puolueiden kansanvaltaisuudesta, koska mm. kansanvaltaisuuden määrittely aiheuttaisi tässä kohdin vaikeuksia. (mietintö s. 36) Saman kansanvaltaisuuden nimissä halutaan kuitenkin kaikki valta eduskunnalle!

Toisaalta puoluetoiminnan valvonta sisältää vasemmiston mukaan mahdollisuuden alistaa puolueet valtiovallan tahdon toteuttajiksi. Jos kaikki valta on eduskunnalla, kuinka valtiovalta voi kontrolloida eduskunnassa valtaa pitäviä puolueita? Tällaiset epäjohtonmukaisuudet johtuvat paitsi puoluepoliittisesta taktikoinnista myös siitä sekaannuksesta, joka syntyy, kun ei tehdä selväksi valtion, yhteiskunnan ja puolueiden välisiä suhteita.

5. Valtio-opista politiikan tutkimukseen

Vuosisadan alussa ei Suomen suuriruhtinaskunnassa ollut valtio-oppia ja ensimmäinen oppituoli perustettiin vasta itsenäistymisen jälkeen. Valtio-oppineita ei siis ollut nostamassa hallitusmuotoa koskevan keskustelun tasoa. Entäpä nyt kun valtio-oppia on opetettu tasavallassa yli puoli vuosisataa. Kun käynnissä on niinkin tärkeän kuin valtiosääntöuudistuksen valmistelu luulisi lehtien pursuilevan suomalaisten valtio-oppineiden ja politiikan tutkijoiden

toinen toistaan terävämpiä analyysejä esim. valtion uudesta roolista, teknokraatiasta, puoluevallan kasvusta, ja työmarkkinajärjestöjen uudesta merkityksestä. Kun näin ei ole asian laita, on jossakin vikaa.

Kaksikymmenluvulla Suomeen institutionalisoitunut valtio-oppi seurasi historiallis-institutionalistisesti suuntautunutta mannermaista suuntaa. Sekä K. R. Brotherus, Sven Lindman, Yrjö Ruutu, Tuttu Tarkiainen ja Jussi Teljo käsittelevät teoksissaan pääasiallisesti valtiollisten instituutioiden kehitystä (lähteet 1.1.).

Tutkimusotteensa johdosta he kaikki olisivat erityisen kykeneviä osallistumaan valtiosäännön muuttamista koskevaan keskusteluun. Lindman on esittänyt kantamaan, että dualistinen hallitusmuotomme ei ole estänyt parlamentarismin toteutumista Suomen valtioelämän hallitsevana periaatteena ja että hallitusmuoto on vain kehys, jonka puitteissa poliittinen käytäntö voi kehittyä eri suuntiin (Lindman 1969 s. 149—150). Tuskinpa kukaan heistä olisi valmis siirtymään puhtaaseen eduskuntavaltaan toimintakykynsä osoittaneesta nykyjärjestelmästä mutta ehkä he ovat olleet kaikki taantumuksellisia oikeistolaisia. Teljo on tosin kritisoinut melko voimakkaasti valtiosääntöä, mutta hänellä ei toisaalta ole juuri illuusioita demokratiasta (Teljo, 1937).

Lindman ja Teljo ovat myös myötävaikuttaneet amerikkalaisen behavioristisen tutkimussuunnan ja erityisesti puolue- ja vaalitutkimuksen instituutionaalistumiseen Suomeen, vaikka pääsyyt tähän ovatkin viime sotien Saksalle tappiollinen lopputulos, kylmä sota ja Yhdysvaltojen stipendit. Tuskinpa he uutta tutkimussuuntaa puoltaessaan ovat kuitenkaan tarkoittaneet, ettei mitään muuta saa tai tarvitse tehdä, ja tähän viittaa heidän esimerkinsä. Sodanjälkeisestä koulukunnasta näyttää kuitenkin vain Jan-Magnus Jansson ja Jaakko Nousiainen seuranneen esimerkkiä. (lähteet 1.2.).

Jaakko Nousiainen onkin käyttänyt Suomen lakimiesliiton v. 1973 lakimiespäivillä puheenvuoron valtiosääntöuudistuksesta, mutta se on hyvin ympäröörä ja eastonilaisen käsitteistön hieman hämärtämä. Jan-Magnus Jansson aloitti lupaavasti 50-luvulla, mutta siirtyi sitten puoluepolitiikkaan ja pyrkiesään seuraamaan kehitystä käänsi kelkkaansa muodin mukaan mannermaalta Amerikkaan ja kirjoitti kiireissään helppoon ratkaisuun turvautuen funktionalistisen politiikan teorian (lähteet 1.2.). Janssonilla ministerinä tuskin on nyt aikaa ja halua painavaan valtiosääntökeskusteluun osallistumiseen.

Muut sodanjälkeisen koulukunnan edustajat ovat Erik Allardtin, Pertti Pesosen ja Onni Rantalan johdolla keskittyneet anglo-saksiseen vaali- ja puoluetutkimukseen tai poliittisten ideologioiden analyysiin. Poliitiikan raadollisuuden ja vallan saatanallisuuden analysointi on jäänyt eksaktien mittausten ja ilmassa leijuvien ideologioiden sisällön selvityksen varjoon. Jussi Teljon Toquevillea ja politiikan ja tekniikan suhdetta käsitelleet artikkelit lienevät

viimeisiä kunnan näiden merkittävien epämääräisyyksien analyysija Suomessa (lähteet 1.1 ja 1.2).

Päätöksentekomekanismien tutkimus on vaikeata ja siinä saattaa polttaa helposti näppinsä. Varmoja ja eksakteja tuloksia ei voi saada kuten Jean Meynaud on todennut useissa tutkimuksissaan. Mutta mitä on politiikan tutkimus ilman vallan analyysia? Yhteiskuntapoliittinen keskustelu ja lainvalmistelu Suomessa on hyvin hyllyvällä pohjalla, koska tieto päätöksentekomekanismien toiminnasta puuttuu melko täysin. Eräs syy tähän on politiikan tutkimuksen vähäisyys, mutta toisaalta juuri sen virheellinen nykysuuntautuneisuus. Parannusta tuskin on tilanteeseen lähiaikoina odotettavissa, jos katsoo yhä teknistyviä ja teoretisoituvia jo yliopistollisiin opetusvirkoihin päässeiden nuorten politiikan tutkijoiden väitöskirjoja (lähteet 1.3.). Samalla tulee osaltaan ymmärrettäväksi politiikan tutkijoiden nykyinen kykenemättömyys valtiosäännöstä käytävään keskusteluun.

6. Puoluevalta ja politiikan tutkijat

On hieman ironista, että juuri kun politiikan tutkijat Suomessa ovat keskittyneet puoluetutkimukseen, ensimmäiset analyysit puoluepoliittisesta imperialismista tulevat Tuttu Tarkiainen ja Veli Merikosken kynästä (Tarkiainen, 1960; Merikoski 1967 ja 1968, lähteet 1.4.). Nykyisten politiikan tutkijoiden puoluetutkimus onkin lähinnä vaalitutkimusta ja näin tavallaan palvelee puolueita.

Tiede on nykyään puoluepolitisoitumassa ja ehkä politiikan tutkijat ovat tavallista alttiimpia siirtymään puolueiden palvelukseen. Näin tahdotaan soveltaa teoriaa käytäntöön ja toisaalta puolueet tarvitsevat asiantuntemusta. Tämä tuskin edistää politiikan tutkimusta Suomessa. Jos tutkijat ovat puolueiden käskyläisiä, kuka sitten selvittää puoluejärjestelmän todellista käyttäytymistä. Tämä saattaakin olla puoluekoneistojen päämäärä, mutta se tuskin edistää demokratiaa. Vallitseva hiljaisuus kertoo paljon paitsi suomalaisen politiikan tutkimuksen tasosta myös sen sitoituneisuudesta.

Suljetun politiikan aikakaudella on erityisen tärkeää, että tutkijat pyrkivät selvittämään päätöksenteon mekanismeja ja että tulokset pääsevät julkisuuteen. Aivan yhtä tärkeää on, että tiedotusvälineet toimivat aktiivisesti ja pyrkivät ottamaan selvää päätösten taustasta ja luonteesta. Tieteen ja tiedotusvälineiden puoluepolitisoituminen ei välttämättä edistä erästä demokratian perusedellytystä, tietoa yhteiskunnan toiminnasta. Ihmiset eivät pian ymmärrä, mikä on propagandaa ja mikä on todellisuutta. Keskittymiskomitean työ muutama vuosi sitten on hyvä esimerkki siitä, miten puolueet selvittävät vallan mekanismeja. Äänestämällä päätetään, onko keskittymistä vai ei. Valtiosääntökomitean työssä tuntuu olevan vähän samanlaisia piirteitä.

7. Lukkiutunut nykytilanne ja sdp:n avainasema

Valtiosääntökomitean välimietintö osoittaa uudistusmahdollisuuksien lukkiutumista. Koska ristiriidat ovat niin suuria, ettei yhteistä mietintöä ole pystytty kirjoittamaan, näyttää tarpeellisen uudistuksen läpivientimahdollisuudet pieniltä. Lisäksi komitea jatkaa työtään lähes entisessä kokoonpanossaan. Hie-man paradoksaalista on, että juuri puolueiden miehittämän komitean pitäisi uudistuksen edistämiseksi pystyä luopumaan liiasta puoluepoliittisesta takti-koinnista ja päästä kompromisseihin ja toisaalta sen pitäisi pystyä selvittämään puoluejärjestelmän ja parlamentarismien välistä suhdetta.

Nykytilanteessa, jossa puolueet tuntuvat pyrkivän laajentamaan vaikutusvaltaansa kaikkialla yhteiskunnassa, niillä tuskin on halua keskittyä puoluepolitiikan analysointiin ja sen mahdollisten rajojen määrittämiseen. Elä-kepakettipäätöksen riisuminen oli kova pala, ja Suomen Pankin, valtiova-rainministeriön ja työmarkkinajärjestöjen sopiessa tärkeimmistä talouspoliit-tisista ratkaisuista puolueet tuntevat ilmeisesti itsensä syrjäytetyksi vallan kes-kuksista. Kompensaatiota etsitään ideologioiden parista, sillä toisin kuin maan-päällisestä taloudellisesta toiminnasta voi ilmassa roikkuvista ideoista esittää helposti omia kantoja ja löytää tarpeellisia ristiriitoja.

Puolueilla on oma tärkeä tehtävänsä valtiokoneiston, teollisen koneiston ja painostusryhmien vaateiden kurissapitamisessä ja demokratian eräänä yllä-pitäjinä, mutta on illuusiota kuvitella, että puoluevalta on sama kuin demo-kratia. Komitean ehdottoman valtiosääntöuudistuksen toimeenpanosta saat-taisi hyvinkin olla odottamattomana seurauksena voimakkaan presidenttival-lan palaaminen entistä voimakkaampana. Hattujen ja myssyjien riitely päät-tyi Kustaa III:n vallankaappaukseen. Ranskan puoluevaltaisen neljännen tasa-vallan ajettua karille kutsuttiin pelastajaksi kenraali de Gaulle, eikä Italian nykyinen »partitocrazia» lupaa hyvää kansanvallan säilymiselle.

Sosialidemokraattisen puolueen asennoituminen tulee olemaan ratkaiseva uudistusedellytysten luomiseksi. Oltuaan kauan poliittisessa paitsiossa on sdp nyt päässyt vallan makuun. Sdp on ollut edistämässä puoluepolitisoitumista, koska se oikeutetusti katsoo jääneensä syrjään erämaavaelluksensa aikana monilta yhteiskuntaelämän aloilta. Useilla nuorilla vasemmistouudistajilla näyttää olevan totalitarismia hipova uskonnollinen käsitys, jonka mukaan kaikki yhteiskunnassa on politiikkaa. Niinpä tiede, taide, koulutus ja tiedotus pyritään puoluepolitisoiimaan kukin vuorollaan. Paradoksaalista on, että aikai-semmin kaikkea puoluepolitisoitumista vastustanut kokoomus on nyt innok-kaasti leikissä mukana. Se puolestaan etsii kompensatiota nykyisessä tur-hauttavassa poliittisessa paitsiotilanteessaan ja käyttää hyväkseen runsaita vai-kutusmahdollisuuksiaan mm. tiedotuksen kentällä. Lisäksi juristien ja yhteis-kuntatieteilijöiden akateeminen liikakoulutus pakottaa ihmisiä etsimään työ-paikkoja puoluekoneistojen avulla.

Hallinnon puoluepoliitioituminen ja toisaalta sen luontainen byrokraattinen laajenemistaipumus vahvistavat yhdessä nykyistä kehityssuuntaa, jossa kaikki ennen autonomiset yhteiskuntainstituutiot alistetaan valtiokoneiston osaksi ja puoluekoneistojen taistelutantereiksi. Tätä kutsutaan kauniisti demokratisoinniksi, mutta tosiasiasa tällä tavoin heikennetään yhteiskunnan vastustuskykyä totalitaarisia liikkeitä vastaan.

Sdp ei ole kovinkaan halukas näkemään stato-tekno-byrokraatiaan liittyviä vaaroja, koska juuri keskitetty valtiokoneisto on antanut sille mahdollisuuksia ajaa valtapyyteitään ja toimia keskustan ja oikeiston edustamia intressejä vastaan. Tämä valtiokoneiston voimakas hyväksikäyttö lienee ristiriidassa sen kanssa, että puolue pyrkii eduskuntavaltaan. Eduskuntavaltaan pyrkimys ja presidentin valtaoikeuksien kaventamistavoite johtuukin ennen muuta siitä, ettei sdp:llä näy olevan mahdollisuutta saada lähitulevaisuudessa omaa miestänsä presidentiksi. Kunpa sdp kypsyisi traumaistaan ja milloin alemmuus- ja milloin ylemmyyskomplekseistaan, niin asiallinen keskustelu valtiosääntöuudistuksesta kävisi mahdolliseksi. Kestäviksi tarkoitettuja poliittisia instituutioita kuten valtiosääntöä ei voi muotoilla yhden puolueen tilapäisen vaalitaktiikan mukaan.

8. Löytyykö enää vallalle vastapooleja?

Koska tulevaisuutta koskevaan analyysiini kuuluu, että edessä on vaikeita poliittisia kriisejä, joista Chilen, Tanskan ja Italian viimeaikaiset tapahtumat antavat hieman esimakua, olen kirjoittanut demokratian itsepuolustusjärjestelmän vahvistamisen tarpeellisuudesta (alussa mainitsemani artikkeli HeSa:ssa). Muodolliset vapaudetkin ovat hyvä yritys säilyttää, jos vaihtoehtona on totalitarismi. Juuri valtiosääntöuudistuksessa olisi tilaisuus pohtia ja toteuttaa demokratian säilymistä turvaavia uudistuksia.

Nykyään voi vain nostalgisesti ihaila esim. mustan Afrikan heimojen ja Atlasvuorten berberien keskuudessa vallinneita federalistisia säätelymekanismeja, jotka estivät tehokkaasti liiallista vallan keskittymistä (Gluckman ja Lacoste, lähteet 2.1.). Teknologisen mullistuksen irtipäästämät voimat ja niiden synnyttämät kriisit ja säätelypakot tuskin ovat demokratian ja yksilönvapauksien puolella. Mitään patenttiratkaisuja demokratian puolustamiseksi ei ole olemassa, mutta välttämättömyyksien tunnustaminen ei saa johtaa fatalismiin. Puheet jostakin pelastuksesta ja täydellisen demokratian mahdollisuudesta ovat nykyään narrien ilveilyä.

Jokainen Toquevillea ja Weberiä ja heidän seuraajiaan Bertrand de Jouvenelia ja Raymond Aronia lukenut tietää, ettei vallan kirousta pääse pakoon. Eikä Karl Marxin empiirinen analyysi Louis Napoleonin kahdeksannestatoista Brumairesta poikennut paljonkaan Toquevillen näkemyksistä (lähteet 2.1.).

Ongelma vain on, miten hallitsijoita kontrolloidaan. On pyrittävä etsimään uusia vastapooloja paisuvalle vallalle ja pyrittävä säilyttämään eliittien pluralistisuus.

Vanhaliberalistinen käsitys näki tuotantokoneiston valtiokoneiston vastapoolina, mutta tällainen näkemys on jo kauan ollut anakronismi tuotannon keskittyessä ja siirtyessä yhteistyöhön valtiokoneiston kanssa. Eikä ole niinkään varmaa, että talouselämä on kiinnostunut parlamentaarisen demokratian vahvistamisesta. Se on ennen muuta kiinnostunut laista ja järjestyksestä ja yhteiskuntarauhan säilyttämisestä kuten nykyiset inflaationvastaiset puheet osoittavat. Ammattiyhdistysliikkeen merkitys kasvaa, mutta ammattiyhdistysjohtajien joskus esittämät korporativistiset puheet eduskunnan hiekkalaatikko-leikeistä tuskin edistävät demokratiaa.

Demokratian vahvistamiseksi olisi yritettävä toteuttaa kaikkia perinnäisesti ehdotettuja keinoja kuten edustuselinten toimintakyvyn tehostamista ja ihmisten osallistumismahdollisuuksien lisäämistä niin työ- kuin asuinpaikoilla. Ennen oli tapana puhua kunnallisesta itsehallinnosta kansanvallan perustana, mutta kunnat ovat nyt jäämässä valtiokoneiston puoluekoneistojen ja teollisen koneiston puristuksiin ja itsehallinto on vain varjo entisestään. Valtiosääntökomitea ei ole juuri tähän puuttunut, koska asiaa pohtii oma komiteansa. Jos puhutaan kokonaisvaltaisesta lähestymistavasta kuten komitea väittää tekevänsä olisi kunnallisen itsehallinnon ongelma otettava erääksi komitean työn jatkon keskeiseksi kysymykseksi. Perinteellisissä pienissä kuntayhteisöissä ihmiset saattoivat ennen tuntea jopa vaikuttavansa asioihin.

Päätöksentekoa olisi yleensäkin alueellisesti desentralisoitava. Poliitiikan tutkimus on uskollisena aristoteliselle perinteelleen keskittynyt lähinnä kansalaisten ja valtion välisen suhteen tarkasteluun, ja hajautettua päätöksentekoa koskevat tutkimukset ovat hämmästyttävän vähäiset (lähteet 2.10.). Valtiosääntöoikeudellisen ajattelun kansalainen/valtio-abstraktiosta johtuu, että konkreettisen elämän keskeiset instituutiot kuten erilaiset yhteisöt pyrkivät unohtumaan. Monipuolisten ja autonomisten yhteisöjen olemassaolo on eräs demokratian kulmakivi, eikä valtiosääntöuudistajien pitäisi unohtaa tätä. Yksilön oikeusturvaa olisi vahvistettava teknologisen kehityksen alituisesti tuottamien uusien manipulaatiomahdollisuuksien varalta. Nykyiseen kehitykseen liittyvistä odottamattomista seurauksista voisi tässä yhteydessä mainita yhden esimerkin. Euroopan turvakokouksen, jossa pohditaan henkilökohtaisten vapauksien lisäämistä, järjestäminen ja useiden valtiopäämiesten mahdollinen vierailu Helsingissä edellyttää ennen näkemättömiä turvallisuustoimia ja turvallisuuspoliisin vahvistamista. Yksilön suoja kriisiajan säätelyn varalta olisi erityissäännöksin turvattava.

Pluralismin säilyttämiseksi ja voimistamiseksi olisi luotava uusia valtakeskuksia valtiokoneistoon. Valtiosääntötuomioistuimen perustaminen olisi eräs tällainen toimenpide. Suoran kansanvaalin käyttöönotto presidentin valitsemi-

nessa olisi eräs tapa luoda vastapooleja. Presidentillä on mahdollisuus toimia jonkinlaisena kansantribuunina kasvavaa painostusjärjestöjen, erityisviranomaisten ja puolueiden uutta feodalismia ja korporativismia vastaan. Voimakas toimeenpanovalta on lisäksi välttämätön, jotta kriisitilanteessa välttyttäisiin vielä voimakkaamman ja totaalisen toimeenpanovallan syntymiseltä.

Tinkimätön yhteiskunta-analyytikko Maurice Duverger päättää viimeisen teoksensa (*La Monarchie républicaine*, Pariisi, 1974): 'Asia kävi selväksi Santiagossa yhdestoista syyskuuta 1973. Suoralla kansanvaalilla valittu yksi henkilö ruumiillisti paremmin demokratian kuin parlamentti, jonka enemmistö hyväksyi sotilaskaappauksen. Keskustan kansanedustajat liittoutuivat fasisien kanssa kuten oli tapahtunut jo Saksassa 1933, kun keskusta äänesti Hitlerille täydet valtaoikeudet. Vastustaessaan ase kädessä kuolemaan asti parlamentin enemmistöpuolueiden siunaamien tankkien ja suihkühävittäjien hyökkäyksiä Salvador Allende osoitti, että tasavaltainen valtionpäämies voi olla enemmän kuin parlamentti.'

LÄHDEKIRJALLISUUTTA

1. KOTIMAISTA

1.1 Vanha koulukunta

- Brotherus, K. R., 'Valtiotieteet', *Valtiotieteiden käsikirja IV*. Helsinki, 1924
 — *Suomen valtiollisen järjestysmuodon kehitys*, 3. uudistettu painos. Porvoo, 1963
 Lindman, Sven, *Parlamentarismens införande i Finlands statsförfattning*. Uppsala, 1935
 — *Studier över parlamentarismens tillämpningen i Finland 1919—1926*. Turku, 1937
 — *Partistudier 1—3*. Turku, 1957
 — 'Paikallinen itsehallinto', *Yhteiskuntatieteiden käsikirja I*. Keuruu, 1963
 — 'Valtio-oppi', *Yhteiskuntatieteiden käsikirja II*. Keuruu, 1963
 — *Från storfurstendöme till republik. Tillkomsten av 1919 års regeringsform*. Tammi-saari, 1969
 Ruutu, Yrjö, *Kansakunta. Poliittinen tutkimus*. Helsinki, 1922
 — *Kehitys ja edistys valtiollisina kysymyksinä*. Helsinki, 1925
 Tarkiainen, Tuttu, *Tasavallan presidentin asema Suomen parlamentaarisessa hallitusjärjestelmässä*. Jyväskylä, 1938
 — 'Suomalainen parlamentarismi', *Oma maa 1*. Porvoo 1958
 — *Demokratia, Antiikin Ateenan kansanvalta*. Porvoo, 1959
 — 'Suurpuolueiden yhteistoiminta Itävallassa'. *Suomalainen Suomi*, 1960
 — 'Valtiolliset järjestelmät', *Yhteiskuntatieteiden käsikirja II*. Keuruu, 1963
 Teljo, Jussi, 'Valtiopäämiehen asema Suomessa'. *Suomalainen Suomi*, 1937
 — *Kansaneduskunta ja valtion tulo- ja menoarvio*. Jyväskylä, 1938
 — 'Toqueville ja demokratia'. *Suomalainen Suomi*, 1940
 — *Suomen valtioelämän murros 1905—1908*. Porvoo, 1949
 — 'Tekniikka ja politiikka'. *Suomalainen Suomi*, 1950
 — 'Valtio-opin tehtävät ja menetelmät'. sama

1.2. *Sodanjälkeinen koulukunta*

- Allardt, Erik, *Social struktur och politisk aktivitet*. Porvoo, 1956
 — Structural Cleavages in Finnish Politics. *Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia* 6, 1961
- Bonsdorff, Göran von, *Samlingspartiet*. Loviisa, 1947
 — *Studier rörande den moderna liberalismen i de nordiska länderna*. Tammissaari, 1954
 — *Suomen poliittiset puolueet*. Helsinki, 1957
- Borg, Olavi, *Suomen puolueideologiat*. Vammala, 1964
 — *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880—1964*. Porvoo, 1965
- Jansson, Jan-Magnus, *Hans Kelsens statsteori mot bakgrunden av hans rättsfilosofiska åskådning*. Helsinki, 1950
 — *Grundlagsutskottets funktioner vid riksdagarna 1939—1952*. Helsinki, 1954
 — 'Die Verfassungsentwicklung in Finnland seit dem Jahr 1939'. *Jahrbuch des öffentlichen Rechts*, Tübingen, 1957
 — 'Aktuella problem inom statsvetenskapen'. *Suomen Tiedeseuran vuosikirja XXXIX*, Helsinki, 1961
 — 'Defining Political Science: Some Basic Reflections'. *Scandinavian Political Studies*, 1966
 — *Politikens teori*. Porvoo, 1969
- Noponen, Martti, *Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa*. Porvoo, 1964
 — *Politiikka tutkimuksen kohteena*. Porvoo, 1968
- Nousiainen, Jaakko, *Kommunismi Kuopion läänissä*. Joensuu, 1956
 — *Suomen poliittinen järjestelmä*. Porvoo, 1959
 — *Eduskunta aloitevallan käyttäjänä*. Porvoo, 1961
 — 'Näkökohtia 1950-luvun parlamentarismista Suomessa'. *Studia Historica Jyväskylän ensia I*. Pieksämäki, 1962
 — 'Valtiosääntöuudistus Suomen poliittisessa järjestelmässä' *Suomen lakimiesliiton XXIV lakimiespäivien pöytäkirjat*. Vammala, 1973
- Pesonen, Pertti, *Valitsijamiesvaalien ylioppilasäänestäjät*. Vammala, 1958
 — *Valtuutus kansalta*. Vammala, 1965
 — 'Vaalitulosten tulkintatapoja' *Oman ajan historia ja politiikan tutkimus*. Helsinki, 1967
 — (toim.) *Protestivaalit, nuorisovaalit*. Helsinki, 1972
- Rantala, Onni, *Konservatiivinen puolueyhteisö*. Vammala, 1956
 — *Poliittisten voimasuhteiden kehitys Suomessa 1907—1958*. Helsinki, 1963
 — 'Poliittiset alueet, niiden tausta ja tutkiminen', *Oman ajan historia ja politiikan tutkimus*. Helsinki, 1967

1.3. *Muutamia uusia väitöskirjoja*

- Anckar, Dag, *Partiopinionen och utrikespolitik*. Turku, 1971
- Heiskanen, Ilkka, *Theoretical Approaches and Scientific Strategies in Administrative and Organizational Research*. Helsinki, 1967
- Martikainen, Tuomo, *Political Activity: Structure, determinants and dynamics*. Helsinki, 1973
- Sänkiaho, Risto, *Puolueiden alueellinen kannatus Uudenmaan läänissä*. Helsinki, 1968
- Vanhanen, Tatu, *Puolueet ja pluralismi*. Porvoo, 1968
- Väänänen, Pekka, *Poliittinen uudenaikaistuminen*. Hämeenlinna, 1971

1.4. Valtiosääntöoikeutta ja oikeustieteilijöiden näkemyksiä

- Jyränki, Antero, 'Yhdysvaltain ja Suomen presidentin aseman vertailua'. *Politiikka*, 1962
- 'Monarkkinen aines Ranskan ja Suomen valtiosäännössä'. *Lakimies*, 1967
- 'Näkökohtia Suomen perusoikeusjärjestelmästä'. *Lakimies*, 1968
- 'Valtiosäännön säätäjien tarkoitukset ja noudatettu käytäntö'. *Sosiologia*, 1968
- *Valta ja vallan siirto*. Tampere, 1971
- *Perustuslaki ja yhteiskunnan muutos*. Helsinki, 1973
- *Perustuslakiuudistus*. Helsinki, 1974
- Jyränki, Antero ja Esko Rieppula (toim.), Miten muuttaisin hallitusmuotoamme? *Tampereen yliopiston oikeustieteen laitoksen monistesarja 4*, 1969
- Karapuu, Heikki (toim.), *Harvojen tasavalta*. Helsinki, 1970
- Kastari, Paavo, *Tasavallan presidentin asema*. Porvoo, 1961
- 'Hallitusmuoto 50-vuotias'. *Lakimies*, 1969
- *Valtiojärjestyksemme oikeudelliset perusteet*. Porvoo, 1969
- 'Valtiosäännön ongelmia'. *Suomalainen tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat 1970*, Helsinki, 1971
- *Kansalaisvapauksien perustuslainsuoja*. Vammala, 1972
- Merikoski, Veli, 'Suurkoalitio hallitusjärjestelmässä'. *Valvoja*, 1967
- *Hallinnon politisoituminen*. Porvoo, 1968
- 'Muistiinpanoja hallitusmuodon puolivuotissataispäivän tiimoilta'. *Lakimies*, 1969
- *Muuttumaton muuttuva valtiosääntömme*. Porvoo, 1969
- *Valtiosääntötuomioistuimen tarpeellisuus*. Vammala, 1973
- Rieppula, Esko, Näkökohtia valtiosääntömme arvomaailmasta ja valtasuhdejärjestelmästä. *Tampereen yliopiston oikeustieteen laitoksen monistesarja 3*, 1969
- 'Näkökohtia valtiosääntömme arvomaailmasta ja sen turvaamasta valtasuhdejärjestelmästä' *Politiikka*, 1970
- Sipponen, Kauko, 'Valtiovallan kolmijako I—III'. *Politiikka* 1961 ja 1962
- *Päätöksenteko kansanvallassa*. Helsinki, 1967
- Suomen lakimiesliiton XXIV lakimiespäivien pöytäkirjat*. Vammala, 1973
- *Valtiosääntökomitean välimietintö*. *Kom.miet.* 1974: 27

2. ULKOMAISTA

2.1. Arkaaista, klassista ja usklassista valtio-oppia ja politiikan tutkimusta

- Aron, Raymond, Macht, Power, puissance: prose démocratique ou poésie démonia que. *Archives Europeennes de Sociologie*, 1965
- Gluckman, Max, *Order and Rebellion in Tribal Africa*. Lontoo, 1963
- Jouvenel, Bertrand de, *Du pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance*. Geneve, 1945
- Lacoste, Yves, *Ibn Khaldoun*. Pariisi, 1966
- Marx, Karl, *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*, 2, Auflage. Hampuri, 1863
- Toqueville, Alexis de, *De la démocratie en Amérique*, 3 vol. Pariisi, 1835 ja 1840
- Weber, Max, *Gesammelte politische Schriften. Dritte, erneut vermehrte Auflage*, hrsg. von Johannes Winkelmann. Tübingen, 1958

2.2. Toimeenpanovallan kasvusta

- Ellul, Jacques, *La technique et l'enjeu de siècle*. Pariisi, 1954
 — *L'illusion politique*. Pariisi, 1965
 Galbraith, John K., *The New Industrial State*. Boston, 1967
 Hirsch, Joachim, *Wissenschaft-technischer Fortschritt und politisches System*. Frankfurt a.M., 1970
 Schonfield, Andrew, *Modern Capitalism*. Lontoo, 1965

2.3. Erityisesti teknokratiasta

- Armytage, W. G. H., *The Rise of the Technocrats*. Lontoo, 1965
 Janne, Henri (dir.), *Technique, développement économique et technocratie*. Bryssel, 1962
 Koch, Klaus und Dieter Senghaas (hrsg.), *Texte zur Technokratiediskussion*. Frankfurt a.M., 1970
 Meynaud, Jean, *La technocratie*. Pariisi, 1964

2.4. Erityisesti taloudellisesta vallasta

- Lhomme, Jean, *Pouvoir et société économique*. Pariisi, 1966
 Nicolai, André, 'Analyse sociologique du concept de domination' dans *L'Economie et les Sciences Humaines dir. par Guy Palmade, Tome 2*. Pariisi, 1967
 Perroux, François, *Pouvoir et économie*. Pariisi, 1973
 Rotschild, Karl W. (ed.), *Power in Economics*. Harmondsworth, 1971

2.5. Erityisesti valtaeliiteistä

- Aron, Raymond, 'Classe sociale, classe politique, classe dirigeante' *Archives Europeennes de Sociologie*, 1960
 Bottomore, Thomas B., *Elites and Society*. Lontoo, 1964
 'Categories dirigeantes ou classe dirigeante', trois numéros spéciaux. *Revue française de Science politique*, 1964 ja 1965
 Mills, C. Wright, *The Power Elite*. New York, 1956

2.6. Erityisesti byrokatiasta

- Crozier, Michelo, *Le phénomène bureaucratique*. Pariisi, 1963
 Jacoby, Henry, *Die Bürokratisierung der Welt*, Neuwied, 1969
 Sauvy, Alfred, *Bureaux et bureaucratie*. Pariisi, 1961
 Tullock, Gordon, *The Politics of Bureaucracy*. Washington D.C., 1965

2.7. Puoluevallasta ja painostusryhmistä

- Duverger, Maurice, *Les partis politiques*. Pariisi, 1951
 — *La démocratie sans le peuple*. Pariisi, 1967
 Meynaud, Jean, *Les groupes de pression*. Pariisi, 1960
 Meynaud, Jean, Jean Ladriere et François Perin (dir.), *La decision politique en Belgique. Le pouvoir et les groupes*. Pariisi, 1965
 Sidjanski, Dusano, 'Décisions closes et décisions ouvertes'. *Revue française de Science Politique*, 1965

2.8. Vallan persoonallistumisesta

Duverger, Maurice, *De la dictature*. Pariisi, 1961

Lacouture, Jean, *Quatre hommes et leurs peuples. Sur- pouvoir et sousdéveloppement*. Pariisi, 1969

Mabileau, Alfred et Léo Hamon (éd.), *La personnalisation du pouvoir*. Pariisi, 1964
'Pouvoir et sacré' Ouvrage collectif, Institut de Sociologie, Bryssel, 1962

2.9. Sosiaaliteknologiasta ja yksilöstä

Annerstedt, Jan mfl., *Datorna och politik*. Kristianstad, 1970

Chapman, Brian, *Police State*. Lontoo, 1970

Habermas, Jürgen und Niklas Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie — Was leistet die Systemforschung?* Frankfurt a.M., 1971

Lefebvre, Henri, *Vers le cybernanthrope*. Pariisi, 1971

2.10. Poliittisesta desentralisaatiosta

Fesler, James W. C., 'Approaches to an Understanding of Decentralization' *The Journal of Politics*, 1965

Lundqvist, Lennart, *Means and Goals of Political Decentralization*. Malmö, 1972

Maass, Arthur (ed.), *Area and Power*. Glencoe, Ill., 1959

Rivero, Jean, 'La décentralisation: problèmes et perspectives' *Etudes*, 1950

2.11. Valtiosäännöstä ja politiikasta

Duverger, Maurice, *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Pariisi, 1960

— *La monarchie républicaine*. Pariisi, 1974

Gurvitch, Georges, *L'Idée du droit social*. Pariisi, 1932

Hauriou, André, *Droit constitutionnel et institutions politiques*. Pariisi, 1966